

Ernest Mandel: Althusser tillrättavisar Marx

[Ur *International Socialist Review*, juli-augusti 1970, s 6-10, 45-49. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Inledning av George Novack från ISR:s redaktion

Louis Althusser genomför ett kirurgiskt ingrepp och skär bort marxismens dialektiska hjärta, under förevändning av att avslöja och förkasta dess metafysiska hegelianska kvarlevor. Ernest Mandel förklarar vad som ligger bakom Althusserns revisionism.

Louis Althusser är filosof till yrket och har en akademisk tjänst på Ecole Normale Supérieure, en av den franska intelligentsians mer ansedda utbildningsinstitutioner. Han var Régis Debrays lärare.

Han är också medlem i det franska kommunistpartiet och en av dess mest framstående teoretiker. Till skillnad från kommunistpartiets tidigare officiella filosof, Roger Garaudy, som just har uteslutits ur centralkommittén och partiet, upprätthöll Althusser en diskret tystnad under revolten i Frankrike i maj-juni 1968, och han har underlåtit att fördöma Kremels invasion av Tjeckoslovakien. Icke desto mindre besväras hans inortodoxa filosofiska åsikter och maoistiska böjelser kommunistpartiets Moskvatrogna byråkrater, och även han kan så småningom få problem med dem.

Althusser är författare till två redogörelser för den politiska ekonomins filosofiska bakgrund: *För Marx*, (som nyligen blivit översatt till engelska) och *Hur skall man läsa Kapitalet?*. Båda har orsakat stora diskussioner, vilket är som det ska. Ty under täckmantel av att förklara Marx' metod håller han i själva verket på med ett helt annat vågstycke, nämligen att förvanska den.

Under decennier har en lång rad filosofer reviderat den dialektiska materialismen och tänkt ut många påhittiga – och orimliga – sätt att förvränga och försvaga dess grundläggande principer. Sartre, till exempel, har skrivit hundratals sidor där han fyllt den historiska materialismen med existentialistiska begrepp. Sidney Hook (den amerikanske uttolkare av Marx som *New York Times* föredrar mest) har å sin sida försökt knyta ihop en högersocialdemokratisk version av marxismen med Deweys instrumentalism.

I sitt analytiska arbete har Althusser och hans studenter blandat teorier från den strukturalistiska skolan med marxismen. Strukturalismen är för närvarande mycket i ropet som arvtagare till existentialismen inom vissa intellektuella kretsar i Västeuropa.

Althusser genomför ett kirurgiskt ingrepp och skär bort marxismens dialektiska hjärta, under förevändning av att avslöja och förkasta dess metafysiska hegelianska kvarlevor. Eduard Bernstein, revisionismens anfader, var en av de första att försöka sig på detta drag.

Althusser framställer sig som en mer upplyst och auktoritativ uttolkare av Marx än vad Engels var. Han upprepar ”Mao Zedongs tänkande” genom att förneka att marxismen i någon som helst mening är en humanistisk lära. Han avfärdar all sorts socialistisk humanism som enbart ett rättfärdigande av revisionism.

Marxismen och dess logik är en ytterst mångsidig teori om de allmängiltiga förändringsprocesserna,

från naturen till samhället. Genom att angripa och förkasta "historicism" och "evolutionism" som värdelösa rester från den hegelianska idealismen, kommer Althusser till slut att föra fram en statisk och akademisk parodi av marxismens metod inom sociologi och politisk ekonomi.

I *New York Review of Books* från 22 maj 1969 framkastade George Lichtheim att Althusser's *För Marx* mer passande borde heta *Mot Marx* "eftersom hela boken är en enda lång polemik mot Marx." Hans iakttagelse är mitt i prick.

Följande analys av Althusser's behandling av *Kapitalet*, som skrivits av den belgiske marxistiska ekonomen Ernest Mandel, publicerades ursprungligen i *Quatrième Internationale* från januari 1970. Den visar i vilken omfattning Althusser förvanskar den vetenskapliga socialismens teorier och i grundläggande avseenden avviker från dem. Mandels kritik torde vara särskilt upplysande med tanke på det faktum att flera tidskrifter, såsom *New Left Review* i England, nyligen har presenterat Althusser för sina läsare som en lysande och vederhäftig vägvisare till Marx.

Publiceringen av första bandet av Marx' *Kapitalet* som pocketbok (på franska)¹ är en viktig tilldragelse. Det vittnar om en ökande popularitet för de marxistiska teorierna, eller mer exakt om det faktum att borgerliga förlag är medvetna om den stora efterfrågan de kan tillfredsställa på detta område, och om sin förmåga att förvandla *Kapitalet* till varor vars bytesvärde (och det mervärde som det innehåller) med lätthet kan realiseras på marknaden.

Marcuse beklagar sig när han i detta fenomen upptäcker en djävulsk förmåga hos vår epoks borgerliga samhälle att införliva vänsterns alla författare och till och med vänsteranhängare (av vilka Marx är ett skolexempel). Vi menar att han har fel.

Det faktum att 699 sidor med liten text säljs i tiotusentals exemplar och ger kapitalistiska förläggare profit är givetvis en bekräftelse på det borgerliga samhällets tendens att förvandla allt det kan lägga vantarna på till varor. Men det går bara att stöda försäljningen av *Kapitalet* som ett ekonomiskt projekt på grund av att denna bok tillfredsställer en samhällelig efterfrågan, på grund av att den faktiskt har ett bruksvärde. *Kapitalets* bruksvärde är givetvis inte att befästa ett samhällsekonomiskt system som baseras på allmän varuproduktion, det vill säga det kapitalistiska produktionssättet. Tvärtom ligger *Kapitalets* bruksvärde i att den avmystifierar detta produktionssätt och på så sätt bidrar till dess sönderfall och störtande.

I denna mening vittnar utgivningen av *Kapitalet* som pocketbok inte om det borgerliga samhällets styrka, utan istället dess ökande motsättningar. På samma sätt är Lenins berömda skämtsamma anmärkning, att den näst sista kapitalisten kommer att sälja repet att hänga den sista med, inte något bevis för borgarklassens förmåga att fösa in allting i sin fälla, inklusive till och med vapnen att bekämpa det med. Och *Kapitalet* ger inte bara bevis på det i ordets vida och abstrakta betydelse utan på ett mycket mer konkret sätt.

Det växande gensvaret på marxistiska publikationer i Frankrike är ett resultat av maj 1968, det vill säga ett resultat av den revolutionära kris som skakade det franska kapitalistiska samhället och som har ökat tveksamheten om detta samhälles chanser att överleva avsevärt. Om en del av kapitalist-

---

1 Marx, *Le Capital*, Livre I (Paris: Garnier-Flammarion, 1969). Louis Althusser's förord finns på s 7-30.

klassen ser det som ett sätt att snabbt ackumulera kapital innan flodvågen sveper undan dem tillsammans med resten av deras bröder, tjuvkollegor och kollaboratörer – så kommer det knappast att hjälpa dem! Det finns ingen anledning att klaga, snarare tvärtom.

Men pocketutgåvan av *Kapitalet* vinner inte särskilt mycket på det förord som Althusser inleder den med. Givetvis är inte allting fel i hans inledning. Det finns några användbara och lärorika råd i den, även om de bör behandlas med försiktighet. Målsättningen med *Kapitalet* är noga avgränsad: det är att analysera det kapitalistiska produktionssättet, ett speciellt och specifikt produktionssätt, och inte att analysera några ”allmängiltiga lagar” som styr mänsklighetens ekonomiska liv under alla tids-epoker. Mervärdets karaktär – en av Marx’ viktiga ekonomiska upptäckter – sammanfattas på ett kortfattat och korrekt sätt. Sambandet mellan *Kapitalet* och Lenins analys av det världsimperialistiska systemet skisseras, om än ofullständigt.² Helt riktigt sätts kapitalets globala sociala verklighet i centrum. Althusser känner till Marx, och givetvis är det att föredra att förordet till *Kapitalet* skrivs av någon som åtminstone vet vad det handlar om, istället för av en författare som kanske bara skulle se *Kapitalet* som en korrigerad fortsättning av Adam Smiths *Nationernas välfärd*, eller som en skrift om behovet att organisera om samhället på grundval av förutbestämda moraliska principer.

Efter att ha sagt detta måste vi tillägga att förordet lider av en rad grundläggande felaktigheter som beror på Althusserns vantolkning av Marx. Och detta ger oss tillfälle att peka på en del av dess svagheter för att varna både *Kapitalets* läsare och läsare av Louis Althusserns verk.

Louis Althusser ger uttryck för en återhållsam bedömning av den bok han skriver förordet till. Förvisso är *Kapitalets* första band ett verk av ett geni, ett revolutionärt verk av historisk betydelse. Men det är också en bristfälligt arbete. Vår stränga kritiker sammanfattar sin uppfattning om dessa brister på följande sätt:

Första bandet innehåller ännu fler teoretiska svårigheter som hänger ihop med den föregående eller med andra problem. Exempelvis teorin om den åtskillnad som ska göras mellan värde och värdeform; exempelvis teorin om mängden socialt nödvändigt arbete; exempelvis teorin om sociala behov, etc. Exempelvis teorin om kapitalets organiska sammansättning. Exempelvis den berömda teorin om varufetischism och dess senare generalisering. Alla dessa frågor – och många fler – utgör verkliga objektiva svårigheter, som Första bandet bara ger provisoriska eller delvisa lösningar på. Varför dessa brister? (Sid 20.)

Som svar på denna fråga ger Althusser två skäl: för det första därför att Marx redan hade hela *Kapitalet* i åtanke när han skrev Första bandet, och han kunde inte få med alla fyra banden i detta första, av vilket följer att analysen har en föregripande karaktär. (Althusser undviker noga att tillägga att *Grundrisse* innehåller en genomgång av alla de ekonomiska upptäckter som Marx gör i första bandet, och det gör han därför att han inte tycker om den särskilt mycket eftersom den är alltför präglad av hegelianism.) För det andra eftersom *Kapitalet* själv innehåller ”spår av hegeliantskt tänkande i Marx’ språk och till och med i hans tänkande.” (Sid 21.)

Här sätts alltså både *Kapitalet* och den stackars Marx på de anklagades bänk. Måste vi bränna dessa två kättare eller ej? Förbereder vår store inkvisitor redan den påle som bara *Kritik av Gotha-programmet* och *Randanmärkningar till Adolph Wagners lärobok i politisk ekonomi* kommer att

---

² Althusser säger helt riktigt att ”kapitalistisk utsugning existerar bara i de kapitalistiska företagen som en enkel del av ett övergripande utsugningssystem” (s 24). Men han kunde ha hänvisat till de stycken i *Kapitalet* som gör det möjligt att grunda en teori om ojämnt utbyte på denna punkt, och inte bara till de som syftar på primitiv ackumulation.

undkomma? Utan tvekan är inskränkandet av den ”rena marxismen” till enbart dessa två tillfälliga och polemiska verk av Marx så orimligt att till och med en person som Althusser, som i allmänhet saknar sinne för humor, ryggas tillbaka inför den enorma skrattsalva som han riskerar att utlösa. Vi ska alltså inte bränna *Kapitalet*, vi ska bara förklara Första bandet för ”otillräckligt” (men som vi snart kommer att se, inte bara Första bandet).

Men inkvisitorn är inte bara hårdhänt, han är också klumpig. Det exempel som Althusser väljer för att avslöja ”det hegelianska inflytandet” över *Kapitalet* visar tydligt hans egen otillräckliga anammande av marxismen. Det är *Kapitalets inledning* som han anser vara hegeliansk:

Fångad i en hegeliansk syn på vetenskapen (för Hegel finns ingen vetenskap, bara filosofi, och därför måste all verklig vetenskap grunda sin inledning på sig själv), trodde Marx därför att ”i all vetenskap är början svår”. I själva verket ligger svårigheten med ordningen på framställningen i Avdelning ett av Första bandet till stor del i hans hegelianska fördomsfullhet. Dessutom skrev Marx om denna inledning dussintals gånger innan han gav den sin ”slutgiltiga” form – som om han i den snubblade på en svårighet som inte bara handlade om framställningen – och av goda skäl.

Vad handlar nu allt detta om? Det rör det faktum att Marx *inledde* analysen av kapitalet med en analys av varan. Är detta en eftergift till den hegelianska synen på vetenskap? Absolut inte! Det uttrycker en syn på historien som grundar sig på den dialektiska materialismen. Poängen är inte att en ”vetenskap” ska säkerställa ”sin inledning på sig själv” (en idealistisk dialektik) utan att den ska leta efter ett produktionssätts hemligheter i dess historiska, *materiella och sociala ursprung* (den materialistiska dialektiken). Althusserns grundläggande svaghet ligger i hans vägran att skilja mellan dessa två metoder, på grund av att han misstänker att den materialistiska dialektiken är ”hegeliansk” och på grund av att han av denna orsak faktiskt avvisar dialektiken.

Varför inledde Marx *Kapitalet* med en analys av varan, inte som ”hegelian” utan just som marxist? Därför att han, i motsats till Althusser, inte ville analysera det kapitalistiska produktionssättet som något statiskt, som en orörlig struktur, åtskild från det förflutna och framtiden. Det han försökte göra har Marx själv sammanfattat med stor precision i följande formulering: ”att utreda de särskilda lagar, som reglerar ett visst samhällssystemts uppkomst, existens, utveckling och död samt dess ersättande med ett annat och högre.”³ Och så fort man förstår Marx’ vetenskapliga målsättning så upphör *Kapitalets* inledning att bara vara en ”flirt med hegelianismen”, eller ännu värre bara en eftergift till en idealistisk syn på vetenskapen som ”grundar sin inledning på sig själv”. Den blir ett svar på frågorna: Varifrån kommer kapitalismen? Vilka är dess avgörande motsättningar?

Kapitalismen är generaliserad varuproduktion. Det är ett produktionssätt där arbetskraft och alla produktionsmedel för första gången i samhällets historia blir varor. Att upptäcka varans hemligheter i de produktionsförhållanden som skapar den är att avslöja själva det kapitalistiska produktionssättets grundläggande motsättningar, *ty dessa motsättningar finns alla i embryonal form i varan själv*.

Althusser citerar och citerar återigen på ett självgott sätt Lenin som den rena och sanna uttolkaren av det marxistiska tänkandet (rensat från sin hegelianska bråte). Vad hade då Lenin för uppfattning om just det ämne som intresserar oss? Så här sa han om det i sina *Anteckningar om Hegels logik*:

---

3 Se efterskrift till andra upplagan av *Kapitalets* första band, som delvis återges i samma pocketbok, s 583. [Finns i svenska utgåvan på marxists.org – öa.]

Marx ställde Hegels dialektik på huvudet och *tillämpade* denna logik i sin rationella form på den politiska ekonomin ... Precis som den enkla värdeformen, det enskilda utbytet av en viss vara mot en annan, i utvecklade form redan inbegriper kapitalismens *samtliga* huvudmotsättningar, så betecknar den enklaste *generaliseringen*, redan den första och enklaste utformningen av *begrepp* (bedömningar, slutledningar, etc.) människans allt djupare förståelse för världens *objektiva* samband. Det är här man ska leta efter den verkliga innebörden, betydelsen och rollen hos Hegels logik.⁴

Och återigen, längs samma tankebanor:

Marx efterlämnade inte en "Logik" (med stor bokstav) utan lämnade efter sig *Kapitalets* logik, och den borde utnyttjas fullt ut i denna fråga. I *Kapitalet* tillämpade Marx logiken, dialektiken och den materialistiska kunskapsteorin (det behövs inte tre ord: det är en och samma sak) som har tagit allt som är värdefullt hos Hegel och utvecklat det vidare, och han tillämpade det på en enda vetenskap.

Vara – pengar – kapital – produktion av absolut mervärde, produktion av relativt mervärde.

Kapitalismens historia och analysen av det *begrepp* som sammanfattar den.

Början – det enklaste, vanliga, mass-, omedelbara "Varat": den enkla varan ("Sein" i den politiska ekonomin). Analysen av den som ett samhällsligt förhållande. En *dubbel* analys, slutledande och härledande – logisk och historisk (värdeformer).

Prövning med fakta respektive praktik återfinns här under analysens varje steg.

Jämför: angående frågan om Väsen gentemot Framträdande – pris och värde; tillgång och efterfrågan gentemot konkretiserat arbete; löner och arbetskraftens pris.⁵

Man kan helt klart se att Lenin håller med om och i allra högsta grad uppskattar den metod som Marx använde när han skrev kapitel 1 av *Kapitalet*. Han ser i det till och med de specifika kännetecknen hos den materialistiska dialektik som Marx använde under studierna av de kapitalistiska produktionsförhållandena. Han definierar inte, som Althusser gör, denna metod som enbart ett sökande efter abstrakta begrepp som gör det möjligt med en analys av en abstrakt verklighet (det kapitalistiska produktionssättet i allmänhet). Han definierar det som en enhet mellan två motsatser, slutledning och härledning, som en syntes av två motsatser: "Kapitalismens historia och analysen av det *begrepp* som sammanfattar den." Han förstår på en och samma gång både den abstrakta och allmänna kapitalismen (utan detta abstraherande arbete går man vilse bland tusentals obetydliga och meningslösa detaljer, man kan inte greppa den historiska utvecklingens tendenser, man missar det väsentliga för skuggan) och den konkret historiskt utvecklade kapitalismen (utan detta återvändande till det konkreta och till historien, utan detta "bekräftande i praktiken", går man vilse bland överkliga abstraktioner, utan avseende på den sociala verklighet som måste förstås innan den kan förändras på ett medvetet sätt).

Vi skulle vara intresserade att höra vad Althusser tycker om dessa stycken av Lenin om Marx' metod, stycken fyllda av visdom och djup. Har även Lenin blandat ihop hegelianism och marxism? Är även han misstänkt för kätteri? Måste vi bränna honom tillsammans med det första kapitlet i *Kapitalet*?

Den bristande förståelse som Louis Althusser uppvisar vad gäller det första kapitlet av *Kapitalets* första band, och hans förkastande av den materialistiska dialektiken som kombinerar en abstrakt slutledningsanalys med en utvecklingshistorisk analys, leder honom dessutom till flera allvarliga

4 Lenin, "Conspectus of Hegel's Book *The Science of Logic*", Book III, *Collected Works*, band 38, s 178-179.

5 Lenin, "Plan of Hegel's *Dialectics (Logic)*", *Collected Works*, band 38, s 318.

teoretiska misstag. Två av dessa misstag finns med i hans förord.

När han redogör för ”de stora teoretiska svårigheterna” i Första bandet, framförallt de som finns samlade i den fruktansvärda Första avdelningen om den berömda arbetsvärdeteorin, skriver han:

Jag ger med ett ord principen för lösningen.

Den marxistiska arbetsvärdeteorin, som alla ”ekonomier” och borgerliga ideologer har förebrått honom för med löjliga ”tillbakavisanden”, går att förstå, men bara som ett specialfall av en teori som Marx och Engels har kallat ”värdelagen” eller lagen för fördelning av den totalt tillgängliga mängden arbete i enlighet med de olika produktionsbranscherna, en fördelning som är oundgänglig för att reproducera produktionsförhållandena. (Sid 19.)

Den ”lösning” som Althusser för fram är särskilt olycklig. Den står i motsättning till bokstaven och andan i Marx’ och Engels’ skrifter om denna fråga. *Ingenstans* talar Marx om en ”värdelag” som en allmän teori som kan tillämpas på alla samhällen. Det Marx förklarar är att varje mänskligt samhälle måste åstadkomma en viss ekonomi med arbetstiden, en mer eller mindre proportionell fördelning av denna mängd arbetskraft mellan den sociala och ekonomiska verksamhetens olika grenar. Men denna allmängiltiga lag – och det är verkligen en sådan – får just *inte* blandas ihop med värdelagen, som bara är en speciell tillämpning av denna lag på en speciell sorts samhällsekonomisk organisation, *ett samhälle som grundar sig på produktion av varor*.

Althusser hänvisar till *Kritik av Gothaprogrammet* som Marx’ mognaste ekonomiska text. Om han hade velat uppmärksamma frågan om ”värdelagen”, så skulle han kunna notera att Marx skrev där:

Inom det kooperativa samhället, grundat på gemensam rätt till produktionsmedlen, utbyter producenterna inte sina varor. Lika lite uppträder här det i produkterna nedlagda arbetet som dessa produkters *värde*, som en av dem ägd saklig egenskap, då de individuella arbetena nu – i motsats till det kapitalistiska samhället – inte längre existerar på en omväg utan omedelbart, som beståndsdelar av totalproduktionen.⁶

I *Kapitalets* första kapitel skriver Marx uttryckligen att varuproduktionen och produktionen av värde bara existerar på grund av att detta totala sociala arbete är splittrat i privata arbeten som utförs oberoende av varandra. Och här har vi hela innebörden i den berömda ”värdelagen”: den fyller funktionen att spontant återupprätta denna proportionella fördelning av arbetskraften mellan olika ekonomiska verksamheter, som i ett icke marknadssamhälle förverkligas medvetet av kollektivet, vare sig det sker med hjälp av sedvänjor, praxis och ritualer i ett primitivt samhälle eller med hjälp av socialistisk planering som grundas på de ”associerade producenterna” för att återigen hänvisa till Marx’ formulering.

Det är alltså inte tillåtet att blanda ihop den allmänna lagen med dess speciella sorts tillämpning under varuproduktionens välde. Långt från att vara en ”speciell tillämpning” av en ”mer allmän lag” vid namn ”värdelagen” så förklarar arbetsvärdeteorin just varför och hur denna ”värdelag” ersätter den direkta arbetstidsekonomi som är regel i samhällen före marknaden. Men för att kunna gå med på det skulle Althusser vara tvungen att återinföra historien i *Kapitalet*, vilket han envist vägrar att göra. Mest av allt skulle han tvingas medge att kapitel 1 i Första bandet (där allt detta förklaras ingående, om än på ett språk som ibland gör det svårt att förstå) är mer än en simpel flirt med den hegelianska terminologin.

Låt oss tillägga att det allvarliga misstag som Althusser gör i frågan om ”värdelagen” inte är utan

---

⁶ Marx, *Kritik av Gothaprogrammet*, på marxistarkiv.se, s 5.

förbindelse med hans stalinistiska ideologiska ursprung, och med hans kluvna och tvetydiga förhållande till stalinismen. Vi vet att det var Stalin som slog fast denna grundläggande förändring av marxismen, som består av att hävda att "värdelagen" gäller lika mycket för den sovjetiska ekonomin (och till och med alla socialistiska ekonomier!). Althusser utlovar en analys "av det man kallar 'perioden av personkult', ett begrepp som vi inte har marxismen att tacka för". Vi ger honom det vänliga rådet att istället börja med denna fråga och *Kritik av Gothaprogrammet* – för att förstå rötterna till Sovjetstatens byråkratiska förfall. Att försöka förklara det med Stalins speciella brott, som antas bestå av att göra Marx' förord till *Kritiken av den politiska ekonomin* till sitt viktigaste referensverk, skulle förvisso leda in honom i en teoretisk återvändsgränd.

Althusserns andra teoretiska misstag gäller frågan om kapitalets organiska sammansättning. Han upptäcker "ett mycket allvarligt missförstånd som ... härrör ur behovet att läsa Marx' text uppmärksam." Enligt Althusser ska "den stora majoriteten av läsare" av *Kapitalet* i "kapitalets organiska sammansättning" (förhållandet mellan konstant och variabelt kapital) ha sett en "företagsteori, eller för att använda marxistiska begrepp en teori om produktionens enhet. Men Marx sa mycket klart raka motsatsen: han talar alltid om det totala sociala kapitalets sammansättning, om än med hjälp av olika sorters konkreta exempel." (Sid 23.)

Det är möjligt att vissa borgerliga ekonomer betraktar frågan om kapitalets organiska sammansättning framförallt eller till och med uteslutande som en "företagsteori". Althusser gör rätt i att tillrättavisa dem (men vi vill nämna för honom att nästan samtliga marxistiska kommentatorer eller sådana som låtsas vara marxister har undvikit detta misstag, som förefaller grundläggande). Men Althusser har fel när han därmed drar slutsatsen att Marx *alltid* talar om den organiska sammansättningen av det samhälleliga kapitalet, det vill säga av kapitalet i sin helhet, och enbart om detta samhälleliga kapital.

Hela den marxistiska teorin om profitkvotens utjämning, det vill säga hela den marxistiska teorin om den kapitalistiska konkurrensen, grundas på att det existerar en *organisk sammansättning av kapitalet* som är olika i *olika* produktionsbranscher. Detta begrepp kan återigen återfinnas i hela del två av *Kapitalets* tredje band (kapitel 8 till 11). Det spelar likaså en viktig roll i den marxistiska teorin om jordrönten. För att inte trötta ut läsaren med en mängd citat kommer vi att begränsa oss till ett enda:

Då alltså kapital i olika produktionssfärer ... lika stora kapital i olika produktionssfärer, visar att dessa avkastar olika profit till följd av olika organisk sammansättning, så följer, att olika kapitalers profiler inom skilda produktionssfärer inte kan stå i proportion till deras respektive storlek...⁷

Vi nämner inte detta misstag av Althusser för att vara pedantiska, utan därför att det hänger ihop med författarens metodologiska svagheter. Vi har redan sagt att Althusserns förord inte nämner frågan om *Kapitalets* mål, som är den viktigaste frågan för Marx själv: det kapitalistiska produktionssättets *rörelselagar*. Dessa lagar är en följd av konkurrensen (det vill säga det privata ägandet av produktionsmedlen och den generaliserade varuproduktionen). Men ordet "konkurrens" nämns knappt i förordet. Det finns till exempel inte på sidan 14 och 15 för att förklara varför kapitalet utvecklar maskinsystemet mer och mer. Althusser gör rätt i att lägga stor vikt vid den tanke på "samhälleligt kapital" som Marx gav upphov till. Men han gör fel i att glömma bort det faktum att för Marx är kapitalismen ett "samhälleligt kapital" som bara kan uppträda i form av olika kapital,

⁷ Marx, *Kapitalet*, tredje bandet, kapitel 8, på marxists.org.

det vill säga alltid förutsätter konkurrens.⁸ Här har vi det grundläggande metodologiska misstag som avslöjas av det ”lilla” misstaget angående kapitalets organiska sammansättning.⁹

Samma metodologiska misstag är inte utan samband med det mest häpnadsväckande stycket i förordet: ett fullskaligt angrepp på Marx’ förord till *Till kritiken av den politiska ekonomin*.

Det sista spåret av hegeliantskt inflytande, och denna gång uppenbart och med stora konsekvenser (nästan alla som teoretiserat om ”objektifiering” och ”alienation” har här hittat ”basen” till sin idealistiska tolkning av Marx’ tänkande): teorin om fetischism (”[Varans fetischkaraktär och dess hemlighet](#)”, fjärde delen av första kapitlet i första avdelningen).

Ni måste förstå att jag inte kan tala uttömmande om dessa olika punkter, som själva skulle kräva en egen bevisföring. Men jag nämner dem här, ty tillsammans med det mycket tvetydiga och (tyvärr) hyllade förordet till *Till kritiken av den politiska ekonomin* (1859) har den hegelianism och evolutionism som de är fyllda av (evolutionism är den fattiges hegelianism) orsakat förödelse i den marxistiska arbetarrörelsens historia. Jag nämner att Lenin *inte för ett ögonblick* dukade under för inflytandet från dessa hegeliantskt evolutionistiska sidor, annars skulle han inte kunnat kämpa mot Andra internationalens förräderi, han kunde inte ha byggt bolsjevikpartiet, erövrat statsmakten i ledningen för de ryska massorna, infört proletariats diktatur och påbörjat uppbygget av socialismen. (Sid 22.)

Althusser har ingen tur med sina hatobjekt. Igår var det den marxistiska alienationsteorin. Althusser påstår att alienation är ett ”förmarxistiskt begrepp” som praktiskt taget inte existerar längre i Marx’ verk efter *Ekonomisk-filosofiska manuskripten* från 1844 ([För Marx](#), på marxistarkiv.se) är uppenbart ohållbart, vilket vi har visat i *Marx ekonomiska tänkande*.¹⁰ Nu medger Althusser detta i sitt förord.¹¹ Men det gör han bara för att omedelbart övergå till ett nytt ohållbart hatobjekt: ”inte för ett ögonblick” gav Lenin efter för inflytandet från ”dessa hegeliantskt evolutionistiska sidor” som utgör förordet till *Till kritiken av den politiska ekonomin*.

Utan att leta efter alla stycken i Lenins verk där dessa ”hegeliantskt evolutionistiska sidor” citeras med gillande, räcker det att nämna ett avslöjande stycke. Det skrevs under andra hälften av 1914, i ett biografiskt stycke om Marx som sammanfattar hela den marxistiska läran, där Lenin skrev så här: ”En helgjuten formulering av materialismens grundsatser utsträckt till det mänskliga samhället och dess historia gav Marx i förordet till sin bok *Till kritiken av den politiska ekonomin*...”¹²

Därefter följer ett långt citat av de mest slående styckena i förordet, det är faktiskt det längsta citatet från Marx i hela detta verk av Lenin, som dessutom nämner alla de vid den tiden viktigaste kända verken av Marx! Det minsta man kan säga är att ”dessa hegeliantskt evolutionistiska sidor”, långt

8 Marx, *Kapitalet*, andra bandet, kapitel 18.

9 Låt oss peka på ett annat av Althusser's misstag här. Han skriver angående övertid: ”Till synes verkar övertid stå kapitalisterna ’mycket dyrt’ eftersom de betalar 25, 50 eller till och med 100% över den normala lönen. Men i själva verket är det till deras fördel eftersom det tillåter maskinerna, vars livslängd genom teknologins snabba utveckling blir allt kortare, att utnyttjas 24 timmar om dygnet. Med andra ord gör övertiden det möjligt för kapitalisterna att få maximal profit från sin produktivitet.”

En kontinuerlig produktion gör det möjligt att skiva av (reproducera) det fasta kapitalet snabbare, det håller vi med om. Marx förklarade att den totala årliga mervärdesmängden inte bara berodde på mängden variabelt kapital och mervärdeskvoten, utan också på hur lång det cirkulerande kapitalets cykel var. Althusser skulle ha nämnt denna faktor för att göra sitt resonemang förstäligt. Ty att ”utnyttja maskinerna 24 timmar om dygnet” ökar i sig själv inte mervärdet med ett öre. Mervärde skapas bara av levande arbete och inte av maskiner. För att övertid ska öka kapitalisternas profiter måste mervärdeskvoten vara sådan att arbetarna, trots övertidsersättningen, fortsätter att producera mervärde. Om en övertidstimme ger dubbelt så hög lön som en vanlig arbetstimme så måste mervärdeskvoten vara mer än 100% för att göra införande av övertid lönsamt för arbetsgivarna under normala förhållanden.

10 E Mandel, *Marx ekonomiska tänkande*, på marxistarkiv.se, s 61-73.

11 Sid 21, där han kylligt anmärker att *Grundrisse* är ”djupt präglad” av Hegels tänkande.

12 Lenin, *Karl Marx*, på marxistarkiv.se, s 6.

från att ”inte för ett ögonblick” ha påverkat Lenin, istället av honom (faktiskt såväl som de flesta marxister) ansågs vara ”en helgjuten formulering av materialismens grundsatser”!

Men Althusser missöden slutar inte där. Eftersom han anser att denna ”helgjutna formulering av materialismens grundsatser” är ”hegelianskt evolutionistisk” kan det vara av värde att citera ett stycke i samma verk av Lenin angående ämnet marxism, som kastar ett mycket intressant ljus över det sätt på vilket ”idealisterna” Lenin (eller ska man kanske säga ”vänsteristen” Lenin?) såg på banden mellan ”evolutionism” och ”hegelianism”:

I vår tid har idén om utveckling, evolution, nästan helt ingått i det samhälleliga medvetandet, fast på andra vägar och inte genom Hegels filosofi. I den formulering som Marx och Engels, utgående från Hegel, gav denna ide är den emellertid betydligt allsidigare, betydligt innehållsrikare än den gängse evolutionsidén. En utveckling som så att säga återupprepar de redan genomgångna stadierna, men upprepar dem annorlunda, på ett högre plan (”negationens negation”), en utveckling som inte försiggår rätlinjigt utan så att säga i spiral; en språngliknande, katastrofartad, revolutionär utveckling; ”avbrott i kontinuiteten”; kvantitetens övergång i kvalitet; inre utvecklingsimpulser som utlöses genom motsättningen och sammanstötningen mellan olika krafter och tendenser, vilka verkar på en bestämd kropp antingen inom ramen för en viss företeelse eller inom ett bestämt samhälle; ömsesidig avhängighet och det intimaste oskiljbara sammanhang mellan varje företeelses alla sidor (varvid historien bringar ständigt nya sidor i dagen), ett sammanhang som resulterar i rörelsens enhetliga och lagbundna världsprocess – det är några drag hos dialektiken som den utvecklingslära som är vida innehållsrikare (än den vanliga).¹³

Låt oss i förbigående konstatera, att i motsats till Althusser tar Lenin efter ”Marx’ dårskap” och införlivar i sin tur ”negationens negation” i ”dialektikens lagar”. Althusser följer i Stalins fotspår och tror att den eländiga ”negationens negation” inte har slutat att orsaka förödelse – men hur kan man egentligen förvånas av Lenins ”marxistiska dårskap”?¹⁴ Nog visar det stycke som vi just har citerat att Lenin, till skillnad från Althusser, gör ”evolutionismen” till sin (denna ”de fattigas hegelianism” enligt Althusser). Och hänger sig inte Lenin åt synd i så hög grad att han föredrar en viss sorts ”evolutionism”, som är just den evolutionism som Hegel tillrättavisade, nämligen en syn på utvecklingen, på den övergripande rörelsen, som inte ser den som bara en rad gradvisa förändringar, utan också våldsamma förändringar med språng, med andra ord en syn på utvecklingen som inlemmar den i *revolutions*begreppet, som uppfattar förändring som *enheten mellan kontinuitet och avbrott*? Lenin ansåg att detta mästerliga innehåll i Hegels dialektik hade bevarats av Marx och Engels (”räddats” som marxismens grundare själva sa) genom att ställa det på fötter igen, det vill säga att anse att ”teoretiska arbetens” grundläggande rörelse måste utgå från materiens, naturens och det mänskliga samhällets materiella och objektiva verklighet och inte från den Absoluta tanken. Althusser kan givetvis uttrycka en annan uppfattning, men han har inte rätt att framställa den under marxismen-leninismens täckmantel, ty både Marx och Lenin har vid många tillfällen uttryckt den motsatta uppfattningen.

Det är svårt att förstå vad det är för element av vulgär ”evolutionism” (det vill säga vad som går mot tanken på utveckling med hjälp av hopp, språng och revolutioner) som förs fram i det berömda förordet till *Till kritiken av den politiska ekonomin*. Tvärtom möter vi en kortfattad framställning av

---

¹³ *Ibid*, s 5-6.

¹⁴ ”Samma hegelianska inflytande visar sig i den olyckliga formuleringen i kapitel 32 i Avdelning 8 i Första bandet, där Marx talar om att ’Expropriatorerna blir själva exproprierade’ och att ’Det är negationens negation.’ Tyvärr: för det har inte slutat att orsaka förödelse, även om Stalin å sin sida gjorde rätt i att avskaffa ’negationens negation’ från dialektiken, om än förvisso till förmån för ännu värre misstag.” (Förordet, s 22.)

teorin om samhällsrevolutioner, den allmänna formen för övergångar från ett produktionssätt till ett annat. Är Althusserns kritik alltså begränsad till det faktum att formuleringen ”proletariatets diktatur” inte finns med i det? Men om det är fallet skulle han kunna rikta samma kritik mot *Kapitalet* själv, där man förgäves letar efter dessa ord. Bara personer med svag tro skulle kräva att företrädare för en så komplicerad och rik teori som den revolutionära marxismen skulle återge teorins alla grundläggande begrepp i *varenda en* av sina skrifter, oberoende av deras specifika syfte och funktion.

Utan tvekan kommer det (om inte Althusser beslutar sig för att upplysa oss om ämnet) alltid att vara ett mysterium varför det ”inflytande” som förordet till *Till kritiken av den politiska ekonomin* kan ha haft på Lenin skulle ha hindrat honom från att kämpa mot Andra internationalens förräderi eller med framgång ha kämpat för att erövra makten i Ryssland, för att inte nämna det ”hinder” som detta förord kunde ha utgjort för den leninistiska partiteorin och uppbygget av bolsjevikpartiet.

Verkligheten är att den skolastiska teori som Althusser ställer mot Marx' och Lenins materialistiska dialektik ligger väldigt nära en Kautskys eller en Guesdes och Andra internationalens övriga medlemmars ”mekaniska evolutionism”, som ledde dem direkt fram till den skamliga kapitulationen i augusti 1914.

Förordet grundar *möjligheten* till samhällsrevolutioner på det materialistiska tillkännagivandet om *produktionssättets strukturella kriser* (konflikten mellan produktivkrafternas utveckling och produktionens samhällseliga relationer). Det vill säga samma grundläggande sätt att närma sig frågan som alla revolutionära marxister har följt före och efter 1914 för att påvisa imperialismens karaktär som en regim som leder till en strukturell kris för kapitalismen. Det var genom att ställa alla möjliga mekaniska och delvisa spetsfundigheter mot denna grundläggande metod och glömma den av Hegels lärdomar som togs upp av Marx och Lenin (att man måste se de imperialistiska krigen ”i ömsesidigt beroende och ett nära olösligt samband” med alla sidor av ett och samma fenomen, det imperialistiska systemets världskris, med andra ord inom ramen för hela detta sociala sammanhang) som socialdemokraterna i sin tur kunde påstå att imperialismen bara var ”en sida av många” av monopolkapitalismen, att de imperialistiska krigen innehöll ”element” av nationellt försvar, att partiet inte skulle skilja sig från massorna som var ”berusade av nationalism”, för att rättfärdiga sin skamliga vägran att kämpa mot det imperialistiska kriget, i motsats till vad de heligt hade lovat.

Genom att utgå från samma dialektiska syn på det imperialistiska systemets kris (att det kapitalistiska produktionssättet fungerade som en motsägelsefull men förenad helhet i världsskala) kunde Lenin i april 1917 hålla med om Trotskijs lysande förutsägelse att det var just på grund av Rysslands underutvecklade tillstånd som revolutionen där på ett ”oavbrutet” sätt kunde leda till upprättandet av proletariatets diktatur. Ty i denna tidsperiod av fullt utvecklad imperialism hindrar de imperialistiska monopolens makt över världsmarknaden och över de underutvecklade ländernas ekonomier (där de allierar sig med de inhemska besuttna klasserna) fullständigt möjligheten till en *kapitalistisk* tillväxt av produktivkrafterna och en lösning av jordbruksfrågan inom kapitalismens ramar (med hjälp av en utveckling av jordbruket ”på ett amerikanskt sätt” som Lenin fortfarande trodde på fram till randen av Första världskriget) och bara ger dessa länder valet mellan stagnation med underutvecklade strukturer eller proletariatets diktatur med stöd från fattigbönderna.

Althusserns inledning nämner överhuvudtaget inte dessa grundläggande val, som låg till grund för Lenins handlingar 1914 och 1917. Han visar sig också vara objektivt lika mycket mot Lenins

grundläggande inriktning, som låg till grund för *Vad bör göras?* och skapandet av bolsjevikpartiet.¹⁵ När han behandlar arbetarklassens konkreta problem och revolutionära strategi gör han det bara på ett sterilt, spetsfundigt sätt:

En klasskamp som begränsas till ekonomisk kamp förblir och kommer alltid att förbli defensiv, och därmed utan hopp att någonsin störta det kapitalistiska styret ... Bara politisk kamp kan vända trenden och gå utöver dessa gränser och bli offensiv istället för defensiv ... Det har varit fråga nummer ett för den internationella arbetarrörelsen ända sedan den smälte samman med den marxistiska teorin.

Eller ännu värre:

På så sätt visar Marx ovedersägligt ... att från och med nu fram tills man erövrar den revolutionära makten ... kan arbetarklassen inte ha något annat mål, och därmed ingen annan möjlighet, än att kämpa *mot* effekterna från den utsugning som orsakas av produktivitetens utveckling, att begränsa dessa effekter...

Hade Lenin begränsat sig till dessa spetsfundigheter så skulle han förvisso varken ha skrivit *Vad bör göras?* eller *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium* eller *Stat och revolution!* Redan *Kommunistiska manifestet* lär ju oss att proletariats hela ekonomiska kamp blir politisk kamp när den väl når en viss omfattning. Å andra sidan kommer varenda socialdemokrat från Guy Mollet till Willy Brandt, för att inte nämna Wilson och Spaak, med glädje att applådera tanken att bara politisk kamp kan "vända trenden". Den internationella arbetarrörelsens centrala fråga sedan Första världskriget har varit att inte gå vilse i bysantinska åtskillnader mellan "ekonomisk kamp" och "politisk kamp", mellan "offensiv" och "defensiv", utan inse faktum att den kapitalistiska nedgångsperioden gör det objektivt möjligt att omvandla de intensiva strider som proletariats periodvis inleder (oavsett om de är ekonomiska eller politiska) till en kamp som är inriktad på att ifrågasätta hela de kapitalistiska produktionsförhållandena och gå i riktning mot att störta den borgerliga statsmakten.

Det är vad Lenin och Kommunistiska internationals grundare lärde oss. Det vill säga den "hegelianska", alltså dialektiska andan i det berömda "Förordet". Det är också – kan vi säga i förbigående – den viktigaste lärdomen från maj 1968 i Frankrike. Kanske det är för att undvika en öppen konfrontation med detta problem som Althusser tas fram för att "rätta till" Marx och Lenin?¹⁶

15 Med den absurda teorin, enligt vilken arbetarna inte har något problem att förstå teorin om mervärdet, medan småborgerliga intellektuella, som "inte har någon direkt erfarenhet av kapitalistisk utsugning, men som å andra sidan i sin praktik och sitt medvetande domineras av den härskande klassens, bourgeoisie's, ideologi", inte kan förstå denna teori (sid 9). Eller längre fram: "Det som dessa intellektuella betraktar som marxistiska teorier är därför till 90% felaktiga idéer."

Vi har alltid trott att "den förhärskande ideologin *under alla epoker* är den härskande klassens ideologi". För Althusser blir denna den historiska materialismens grundläggande sanning med andra ord en meningslös tautologi. Om arbetarna skulle befrias från den härskande klassens ideologi av det enkla faktum att de är arbetare, varför skulle det då vara nödvändigt att organisera ett förtruppparti, ett bolsjevikiskt parti, ett kommunistiskt parti? Det skulle räcka att samla ihop alla arbetare för att de spontant skulle skapa marxismens läror, tack vare det enkla faktum att de har "erfarenhet av utsugning"! Är inte den motsatta hypotesen fallet, att den borgerliga och småborgerliga ideologins inflytande är *lika dominerande över arbetarna*. Är det inte på denna observation som Lenin i *Vad bör göras?* grundar behovet av ett förtruppparti?

Vem är för övrigt denna Althusser som gör dessa märkliga yttranden? Han ser trots allt inte ut som en arbetare från Renault. Kan det hända att han är en av dessa lömska "akademiker" som han själv säger till 90% har fel om marxismens teorier? Vill Althusser med detta i ett anfall av självkritik antyda att vi inte ska ta hans förord på särskilt stort allvar?

16 Vi läser följande i förordet: "Lönefrågan är en av klasskampens frågor. Den ordnar sig inte 'oberoende' utan genom klassens kamp, framförallt genom de olika formerna för strejker, som endera dagen leder till en generalstrejk. Huruvida denna generalstrejk förblir rent ekonomisk och därmed defensiv ('försvar av arbetarnas materiella och moraliska intressen' kämpar mot kapitalismens dubbla tendens att öka arbetsmängden och minska lönerna) eller huruvida den antar en politisk och därmed offensiv form (kamp för att erövra statsmakten, en socialistisk revolution och

Framtiden kommer snart att berätta det för oss.

15 december 1969

---

uppbygget av socialismen). Alla som känner till Marx', Engels' och Lenins särdrag vet vad som skiljer klassens ekonomiska kamp från den politiska kampen." (Sid 16.)

Här leder den skolastiska metafysiken nästan öppet till ursäkter. Det är inte en "abstrakt" generalstrejk han behandlar, det är generalstrejken i maj 1968 han syftar på. Den "marxistiska teoretikern" Althusser ilar till de "praktiska opportunisternas" Waldeck Rochets och Seguys hjälp, de som hade gjort rätt i att inte "följa vänstern" eftersom det är nödvändigt att veta hur man skulle skilja mellan "ekonomisk klasskamp" och "politisk klasskamp".

Man kan tänka sig hur Lenin skulle ha rappat till vår filosof, som går vilse inom politiken efter att under så lång tid ha vandrat runt i den politiska ekonomins öken. Ge oss då, Å mästare, en liten rad, åtminstone tio ord, från Marx och Lenin för att bevisa för oss att dessa revolutionärer följer dig i ditt metafysiska svammel och också är överens med dig om "defensiva ekonomiska generalstrejker" som saknar "politiska" det vill säga revolutionära konsekvenser, speciellt om arbetarna som är i generalstrejk kastar in lite ockupationer av fabriker för att "förvirra" specialis-terna på "fina distinktioner".

Althusers fräckhet är i sanning gränslös när man vet att Lenin har analyserat hur den ryska revolutionen 1905 utvecklade kombinationen av ekonomiska och politiska strejker till massstrejker, och skrev: "Det vore ett oåterkal-leligt misstag om inte arbetarna insåg hela egenarten, betydelsen, behovet och den principiella betydelsen av en sådan 'blandning' (av ekonomiska och politiska strejker)." (Lenin, "Economic and Political Strikes", *Collected Works*, band 18, s 86-87. Se även s 104-105, "The Revolutionary Upswing".) Det är sant att det på grundval av denna leninistiska syn på massstrejker inte går att rättfärdiga det franska kommunistpartiets politik i maj 1968...